

**«ЗБЕРІГАТИ ВІЧНО... ДО 1967 РОКУ»
(Про слідчу справу Володимира Свідзінського)**

Стаття вводить в науковий обіг матеріали архівної слідчої справи видатного українського поета Володимира Свідзінського (1885–1941), містить докладний виклад та аналіз цих матеріалів у контексті проблематики майбутнього літопису життя і творчості поета як основи для його наукової біографії.

Ключові слова: слідча справа, арешт, репресії, реабілітація, поет, поезія.

Перше максимально повне видання творів Володимира Свідзінського, базоване на академічних принципах [5], закономірно інспірувало розгортання літературознавчих, меншою поки що мірою текстологічних, досліджень спадщини видатного поета [Див., зокр., 2; 3; 4]. Тим часом вельми актуальними залишаються також проблеми його життєпису: сама доба, а також ціла історія цієї тривалої відсутності та надто непростого повернення спричинилися до невідшкодовних утрат документів і свідчень, до наявності значних лакун у тій хроніці трудів і днів митця, яка в перспективі мала би постати як літопис життя і творчості. Останній, за усталеною практикою, уможливилює наукову біографію письменника.

В такій ситуації знайдена в архівах слідча справа Свідзінського заслуговує на якнайпильнішу увагу: природно очікувати, що матеріали її суттєво доповнять відомості про поетове життя та про його трагічний фінал. І хоч такі очікування, визнаємо одразу, виявляються дещо перебільшеними, не справджуються повною мірою, – однак недооцінювати це джерело все одно не можна.

Слідча справа Свідзінського багато чим вражає. У контексті згаданої «історії відсутності та повернення» – найперше тим, що ця справа існує,

збереглася¹. Але також і тим, що залишає враження неповноти: так ніби зазнала певної «чистки», і надія довідатися, хто ж «настукав» на поета, за чийм доносом його було заарештовано у Харкові 27 вересня 1941 року – ця надія тоне вже під час першого перегляду справи. Перегорнувши останню сторінку й закривши течку – залишається визнати, що саме цього ми вже, либонь, не дізнаємось ніколи. І втішатися знову тим, що принаймні дещо заціліло. Як у всіх подібних випадках, – попри унікальність саме цього випадку – ми вступаємо тут у «задзеркалля», у світ жорстокого абсурду, алогізму й дикої сваволі, у світ вивернутих, як поспіхом скинутий рукав, понять.

Гіпотетично можна припускати, що доносу як такого і не існувало: ім'я поета могло прозвучати на якомусь допиті з вуст допитуваного; зафіксоване в іншій справі, воно, залежно від контексту, могло спричинити цей арешт і цю справу. Тут криються макабричні парадокси, несумісні з етичним імперативом. Адже йдеться про те, що немислимо жорстоко було знищено чималий гурт в'язнів, яких із наближенням німців до Харкова вирішили етапувати на схід, – і серед них одного з найкращих українських поетів ХХ століття. Немає могили спаленого поета, як і всіх тих, хто загинув разом із ним, і навіть місце цього аутодафе слідча справа не тільки не уточнює, а, як побачимо, радше робить ще більш проблематичним – тож чи не мав би той попіл дужче стукати в груди співвітчизників? Тим більше, що на сьогодні вже відомо чимало фактів таких «зачисток», іноді просто на території тюрем...

Справу № 72569² під грифом Управління НКВС по Харківській області проваджувало російською мовою; перекладатиму з усією належною ретельністю. Відкрито її 26 вересня, тобто напередодні арешту. Напевно, каральна машина в ті дні працювала на повну потужність, бо провадили цю справу, правду кажучи, «пішаки»: два сержанти держбезпеки, Бакуров та Шевченко (ініціали співробітників у цих документах не заведено було писати). Щоправда, перший був старшим оперуповноваженим, а другий начальником

¹ Справа зберігається в Державному архіві Харківської області. У верхньому правому кутку обкладинки біля друкованого грифу «Хранить вечно» («зберігати вічно») від руки дописано «Зберігати до 1967 року» (певна річ, теж російською).

² Це номер, під яким було заведено справу. Архівний номер – 07993.

відділення СПО (російська аббревіатура: «секретно-политический отдел») – але ж таки сержанти. Хоч формальностей дотримано, та затвердив постанову про арешт, датовану днем арешту, замість начальника УНКВС, майора держбезпеки Сафонова, – напевно його заступник: це засвідчує скісна рисочка біля слова «начальник». Санкціонувати арешт також мав обласний прокурор Панасюк, але перед «прокурором» акуратно дописано «зам.», обидва підписи нерозбірливі. Лише заступник начальника СПО молодший лейтенант Пярін «підмахнув» своєю згоду особисто. У висліді постанова, що міститься на одній сторінці, все ж скріплена п'ятьма підписами: двома вгорі, трьома внизу.

Справа постала на основі одержаних органами «матеріалів про злочинну діяльність Свідзінського Володимира Юхимовича, 1885 року народження, уродженця с. Маяново, українця, безпартійного, тимчасово не працює, мешкає по Лютівській вул. № 29». Отже, наявність доносу таки видається ймовірною. Що ж він сигналізував? Переповідається докладно: «Свідзінський В. Ю. в минулому служив за Петлюри в міністерстві преси, різко антирадянськи настроєний проти заходів партії та уряду. Систематично веде антирадянську агітацію, вихваляючи німецьку армію та очікуючи на її прихід».

Саме на цій підставі прийнято ухвалу про арешт та обшук.

Тут не обійтися без пояснень. Свідзінський справді на той час не мав роботи: з «Літературного журналу» його було звільнено ще в квітні. Редакція, де працював багато років і де його цінували, мусила «відмежуватися», коли в пресі зчинився скандал довкола збірки Свідзінського «Поезії», виданої наприкінці 1940 р. Схвальні відгуки (Ол. Полторацького, Ю. Корецького) потонули у вереску досвідчених і завзятих «ревнителів» Г. Скульського, А. Ключчі, М. Шеремета та інших. У президії харківської організації Спілки письменників відбулося обговорення книжки; власне, співвідношення схвальних та несхвальних відгуків особливого значення не мало: існував прецедент і цього було достатньо. А зводився він до того, що в літературі вже цілком приборканій та прирученій взагалі могла з'явитися така книжка. Її іншоприродність стосовно до тодішньої літератури була надто явною, і навіть два вимучені вірші, про Сталіна та про Жовтень, нікого не могли ввести в

оману: вони не міняли загальної тональності книжки, що так виразно нагадувала читачам про існування, всупереч усьому, справжньої поезії.

Пухнаті лапки, віяла, колосся,
Поламаний вітрами очерет,
Кубло змії, русалчине волосся
На синім склі писав мороз-поет;

І вечір був, і радісна утома,
І муркання дрімливого кота,
І біля грубки золота солома,
А у печі пожежа золота;

І ум втрачав свою звичайну владу
Над дійсністю, і видива чудні,
Як літні хмари із-за зелен-саду,
Зринаючи, являлися мені.

Це вірш 1938 року «Передмова до казки»; саме він, а не ті дві «оди», визначав тональність «скандальної» книжки, – як і поезії «Старезний сад стоїть, бувало...», як спогади «І час далекий, і земля далека...» або «Листок на холод скаржитья листку...», як сумовите «Охайно позамітано двори...», врочисто-радісне «Потьмилася небесна синьота!...» й неперевершене «Блукаю вдень то в луках, то в гаю...»... з його щемливими та водночас і визивними словами про «голоси», що долинають із «темряви, з Великої розлуки»... Здавалося б, такої поезії вже не було й не могло бути...

«...В минулому служив за Петлюри в міністерстві преси...». Хтось таки розкопав те минуле, той найщасливіший у поетовому житті кам'янець-подільський період, коли нехай навіть було сутужно й голодно, але то була доба української державності! Навчання в Огієнковому українському університеті, робота редактора, науковця, архівіста, великі плани й надії... «Міністерство преси» – свого роду гіпербола видавничого відділу Подільської Народної Управи, де Свідзінський справді деякий час служив.

«Антирадянськи настроєний» – типовий тогочасний штамп, звинувачення, яке наліплювали з легкістю, тимчасом як спростувати, позбутися його було важко. Однак у справі Свідзінського це звинувачення дещо конкретизоване: «Систематично веде антирадянську агітацію, вихваляючи німецьку армію та очікуючи на її прихід». Отже, схоже, що були-таки необачні розмови, висловлювання.

Про істерію в карних органах Харкова безпосередньо перед приходом німців яскраво свідчать спогади Ю. Шевельова: людей допитували, вербували, шантажували, переконуючи, що «в грізні воєнні часи кожен радянський патріот повинен допомагати викривати всі небезпечні елементи» [6, 289].

Чи можна собі уявити, що Свідзінський, анахорет і мовчун, раптом став таким необережним, підставився, *заговорив* – про те, про що вже так давно навчився мовчати? «Три радості у мене невідіймані: Самотність, труд, мовчання...». Ще 1925-го року він переїхав до Харкова, зрозумівши незворотність змін. Настала вочевидь інша доба, а що усвідомлював себе людиною тієї, попередньої, то й слід було перегорнути сторінку та зачaitися.

...І, обчеркнений колом мовчання,

Я глухіше, сумніше горю,

Я горю, як китайський ліхтарик,

Забутий на гілці в старому саду.

Це з вірша 1933 року «Лице люстра мертвіє в тіні»... Надто вже багато було пережито відтоді, від часу переїзду; чимало пройшло перед очима такого, чому і наймення годі було добрати. Процес СВУ 1929 року, розкуркулення, колективізація, великий голод 1932–1933 років як тотальне нищення української людності. Самогубства Хвильового і Скрипника, далі постишевські «антинаціоналістичні чистки» 1933–1934, вакханалія насильства 1937 року, відома як «Великий терор» або «єжовщина». Той вир забрав і одного з братів поета, Олега. Всієї родини отця Євтимія, поетового батька, надто безпосередньо торкнулася наруга над церквою та її служителями.

Як твердить сучасний російський історик, саме цим комплексом пережитого пояснюється доволі неоднозначне ставлення до німців на самому початку війни: попервах у них сподівалися побачити «цивілізованих європейців, визволителів від колгоспів і сталінщини» [7]. Інша річ, що ці настрої розвіялися вже до кінця року: стало ясно, що Гітлер не збирався країну «дєрадянїзувати», він мав на меті її знищити. Але все це деталі тієї справжньої історії війни, а також історії СРСР, котра, як визнають фахівці, ще й досі не написана³.

Того ж таки дня оті заступники Сафонова та Панасюка санкціонували нову постанову, цим разом уже на бланку, – «про обрання запобіжного заходу». Курсивом підкреслюю далі те, що в готову форму вдруковано на машинці. Вже відомий нам Бакуров, «беручи до уваги, що *Свідзінський В. Є.* перебуваючи на свободі *може ухилитися від слідства та суду*, – керуючись ст. 143, 145 і 156 УПК («уголовно-процессуальный кодекс» – *Е. С.*) УРСР постановив: Запобіжним заходом спроб ухиляння від слідства та суду *Свідзінського Володимира Єфимовича* обрати утримання під вартою, про що оголосити заарештованому під розписку в цій постанові».

Молодший лейтенант Пярін знову засвідчив свою згоду з усім. Свідзінський розписався в тому, що постанову йому оголошено 2 жовтня. Написав був «сент.»: час для нього ніби зупинився, це трапляється з ув'язненими часто. Спробував виправити на «окт.», тоді нижче, можливо на вимогу слідчого, написав «октября». Добре знаючи почерк і факсиміле поета, не можу позбутися відчуття, що цей його підпис, як і всі наступні у справі, видає безнадію та смертну тугу. Рокованим почувався давно, за останній рік це почуття загострилося вкрай.

Того ж дня зі слів заарештованого інший служака, теж сержант, але вже слідчий, на прізвище Нечаєв, округлим і впевнено-крупним почерком заповнив

³ Зокрема, про швидке розчарування харків'ян оповідають Любов Дражевська на основі рукопису І. Відмиха-Бандури та Оксана Соловей із власних спогадів: Любов Дражевська. Діяльність органів самоврядування і громадських організацій у Харківській області в 1941–43 рр.; Оксана Соловей. У Просвіті і навколо // Дражевська Л., Соловей О. Харків у роки німецької окупації 1941–1943; Спогади. – Нью-Йорк, 1985 (Доповіді і повідомлення / Українська Вільна академія наук у США; № 2). Обидві авторки згадують і про загибель В. Свідзінського: – С. 7, 21.

«Анкету заарештованого» та «Протокол допиту». Отож, в обох документах однаковий почерк, однакові питання, а отже й відповіді. «Соціальне походження – *батько був священиком*»; «соціальний стан – *службовець*; а) до революції – *службовець*; б) після революції – *службовець*».

Щодо освіти заарештований зазначив «*незакінчена вища*»; фактично він мав дві вищі освіти, але через обставини бурхливого часу не мав дипломів: ні Київського комерційного інституту, ані Українського університету, а згодом Інституту народної освіти в Кам'янці-Подільському (в університеті слухав лекції протягом кількох семестрів, у ІНО навчався в аспірантурі). Проте можна припускати, що кваліфікувати свою освіту як *незакінчену вищу* взагалі мав за краще: тавро «гнилого інтелігента» дослівно переслідувало людей цього типу. Вже стільки їх було винищено! Може через те зацілілі стали ще помітніші, беззахисніші.

Ціла низка питань, що змушують відповідати «ні», «ні», «ні»: яким репресіям піддавався: судимість, арешт тощо; які має нагороди (ордени, грамоти, зброя тощо) за радянської влади; категорія військового обліку; служба в Червоній Армії (Черв. гвардії, в партизан. загонах); служба в білих та ін. к.-р. [сиріч контрреволюційних] арміях; участь у бандах, к.-р. організаціях та повстаннях.

На цьому тлі відповіді «*безпартійний*» та «*українець*» вже також скидалися на визнання якоїсь провини!

У долученому до справи ордері № 5 на обшук та арешт Свідзінського чомусь не зазначене ім'я співробітника-виконавця, можливо через поспіх: ордер дійсний упродовж трьох діб, але арешт здійснено того ж дня, коли він виписаний. Натомість самий ордер часто взагалі виписувався заднім числом: аби підшити до справи. Втім, є ознака, що в цьому випадку так не було. У графі «проживає» вписана адреса, за якою поет тривалий час винаймав кімнату: «*вул. Лютівська № 29*»; у другому вільному рядку олівцем дописано «*Б. Основа*». Що вулиця Лютівська знаходиться саме на дальній околиці біля приміської залізничної колії – на Основі – міг не знати хтось із виконавців: водій,

приміром, тож імовірно, що приписка передбачала саме це. «Б.» – напевно «бывшая» тобто «колишня».

Хоч у Постанові про запобіжний захід «сімейний стан» підсудного чомусь зазначений як «одружений», – насправді Свідзінський вже давно був удівцем; і в анкеті, і в протоколі щодо складу сім'ї зазначив лише: донька Мирослава, 20 років, вчиться в технікумі.

Немає жодного сумніву, що серце ув'язненого поета млоїло від болю й тривоги не лише за Мирославу: що буде з матір'ю? Батько помер у голод; ще тоді поет, відвідавши батьків, журився, що в батька спухли ноги, що наступного літа може вже й не буде до кого приїхати (досить необачно писав про все це в листах [5, т.2, 419, 421]). Помер і брат Павло; нічого не знати було про засудженого брата Олега (тепер знаємо, що загинув на початку 1942 р. у Безимянлагу), сестра Олена з родиною подалася на шахти Киргизії: тамтешніми заробітками сподівалися врятуватися від крайніх злиднів. Уламки колись великої родини...

Головний розділ протоколу – «Свідчення обвинуваченого».

Питання: Де і в якості кого ви служили при Петлюрі?

Відповідь: У видавничому відділі в якості літературного редактора в м. Кам'янець-Подільський. Видавалися там тільки підручники і здається журнал «Экономическая жизнь Подолии».

(Такий журнал справді існував і Свідзінський друкував там народознавчі матеріали, щоправда ще до революції; тут ця назва, очевидно, мала засвідчувати політичну незаангажованість. – *Е. С.*)

Питання: В розпорядженні слідства є дані про те, що ви вели антирадянські розмови з приводу війни Німеччини з СРСР, вихваляли німецьку армію та очікували на її прихід.

Відповідь: Це неправильно, німців я ненавиджу (хтось потім підкреслив останнє олівцем – *Е. С.*) і таких розмов я не вів, про це може підтвердити критик Гельдфанбель (сержант держбезпеки Нечаєв не знав, та й не мусив знати прізвище Гельфандбейн – *Е. С.*) Григорій Михайлович.

Протокол з моїх слів записаний вірно, мною прочитаний. <Підпис>

Оце невідоме Нечаєву прізвище – для чого Свідзінський його назвав? Після «єшовщини» либонь навіть школярі знали, що головне на допиті – нікого не називати, аби не спричинитися до ланцюгової реакції наступних арештів.

Проте єдине назване Свідзінським прізвище вочевидь не було випадковим, це був свідомий крок. Г. М. Гельфандбейн, ще досить молодий на той час критик, був приязною і приємною людиною, розумівся на поезії, – одне слово, був добрим співбесідником для опального, цькованого поета. Спогади про спільну роботу в «Літературному журналі» нічим не були затьмарені. Очевидно, вони розмовляли незадовго до арешту Свідзінського; очевидно також, що в цьому випадку Свідзінський все ж виявив обережність і не мовив «зайвого»; а що співбесідник не був українцем, то слідство не мало би змоги вважати, ніби один націоналіст покликається на іншого, сподіваючись на алібі (сьогодні це може звучати химерно, однак таку логіку тодішніх карних органів засвідчують історики, знавці того періоду [Див., зокр., 8]).

Фінал цієї історії, однієї з багатьох подібних, довго приховували, для того намагалися відправити в небуття як ім'я поета, так і його творчість. На щастя, це не вдалося, і сьогодні ми в загальних рисах уже знаємо застрашливу правду про те, як загинув Свідзінський, ствердивши містичний характер своїх передчувань («В полум'ї був спервовіку І в полум'я вернуся знову...»). Але питань все ще лишається чимало. Слідча справа не надто в цьому допомагає, радше додає нові питання.

Виявляється, вже на початку наступного року безвісти зниклого поета почали шукати. На тлі отих масових знищень це видається неймовірним. Невже самі вжахнулися з особливо дикої жорстокості саме цієї розправи? Чи зрозуміли, якою втратою для культури була ця загибель? Далєбі, все набагато простіше: справу № 72569 було *відкрито*, цей факт належним чином *зафіксовано*; натомість далі справа «зависла»: її *не було закрито*. Відповідно до встановленого порядку її було передано куди слід, що засвідчено «Довідкою»

(сторінка дев'ята справи), датованою 31 січня 1942 р. у I спецвідділі *НКВД СРСР* в м. Свердловську (з чого дізнаємося, що ця державної ваги служба з усім апаратом була туди евакуйована).

«Слідча справа № 72569, одержана (дату не проставлено, лише рік: 1941) з *УНКВД Харківської обл.* на обвинуваченого *Свідзінського Володимира Єфимовича*, евакуйованого у зв'язку з обставинами воєнного часу з прифронтової смуги і не виявленого в тюрмах (така специфічна «евакуація». – *Е. С.*) здана до встановлення заарештованого (*sic!* – *Е. С.*) на тимчасове зберігання в архів 1-го спецвідділу *НКВС СРСР*.

Справу взято на контроль у 5-му відділенні 1-го спецвідділу *НКВС СРСР*».

Підписали: за начальника (знову скісна рисочка) 5-го відділення 1-го спецвідділу якась *Сахарова* (розбірливий підпис) і за старшого оперуповноваженого («ст.» закреслено) *Н. Васильєв* (навіть із ініціалом). А начальник 1-го спецвідділу вгорі засвідчив, що «згоден» (підпис нерозбірливий, натомість датований: 31 січня 1942 р.).

Першого травня того ж таки 1942 року, незважаючи на свято («Міжнародний день солідарності трудящих»), до «*НКГБ СРСР*» направлено запит із грифом «секретно». У ньому – прохання надати співробітникові 5-го відділення тов. *Лазаревій* довідку, чи проходить за центральною загальнодовідковою картотекою 1-го Спецвідділу *НКВС СРСР* такий-от *Свідзінський Володимир Єфимович*.

На виконання цього запиту знадобилося кілька днів: 4-м травня 1942 р. датована «Довідка за центральною загальнодовідковою картотекою 1-го Спецвідділу *НКВС СРСР*». Згідно цієї картотеки маємо наступні відомості про означену особу:

Арешт 26/ IX – 41 (недбалість, неуважність, помилка в картотеці? Адже у справі чітко зазначений день арешту: 27 вересня)

Ст[атья] обв[инения] (себто стаття звинувачення) *54-10 ч. II*

Це вельми зловісна стаття тогочасного Карного кодексу УРСР у редакції 1927 р.; вона ідентична статті 58-10 тогочасного Карного кодексу РРФСР,

також у редакції 1927 р.; саме за цими статтями («контрреволюційні злочини») було заарештовано абсолютну більшість усіх репресованих

Далі маємо дещо нове, раніше невідоме, тому подаю мовою оригіналу з усіма особливостями:

«...следовавший из т[юрь]мы г. Харькова в т[юрь]му г. Иркутск 18/ X – 41 сгорел в с. Бутырки Уразов. р-на Курс[кой] обл.

Тим же почерком, але вже олівцем дописано в дужках:

(свед[ения] с карт[отеки] тюр[емного] упр[авления])

Формою довідки передбачено, що її мав би підписати «Начальник 1-го отд-ния 1 Спецотдела НКВД СССР», однак його підпису немає: зазначила своє прізвище лише громадянка Серова, яка «Довідку наводила» й виявила службову ретельність, зазирнувши до ще однієї картотеки.

Отже, з'ясувалося, що цей дивний конвойований піший етап мав-таки цілком певну мету, теж дивну (щоб не сказати божевільну, зваживши на відстань та наближення зими): в'язнів мали допровадити до тюрми в Іркутську. Але якщо окремий факт і сприймається як безумство, то вже сукупність аналогічних фактів свідчить про не випадковість і певну систему. Заарештований в один день зі Свідзінським російський поет-оберіут А. Введенський⁴ 20 грудня 1941 р. помер, як свідчить Довідка з його слідчої справи (за «Актом про смерть» із тієї ж справи – 19 грудня), «під час слідування путі етапом з м. Харкова до м. Казань», що засвідчили 29 грудня начальник лікарні, підпорядкованої НКВС Татарської АРСР та зав. справочинством тієї ж лікарні, а затвердив 31 грудня заступник наркома внутрішніх справ ТАРСР. «Акт про смерть», підписаний начальником конвою та лікарем, свідчить, що «труп померлого зданий на станції (замість назви прочерк) для захоронення» [1, 109].

Таким чином з'ясовується, що місцем загибелі Свідзінського, можливо, є не село Непокрите поблизу Старого Салтова, як вважалося досі, а інший населений пункт, який, як зазначає довідка, старанна громадянка Серова

⁴ У Харкові оселився 1936 р., одружився з Галиною Вікторівною, авторкою спогадів про Свідзінського (вперше опубліковані: «Український засів», 1993, № 3)

встановила за іншою картотекою. Наскільки все це достовірно – важко сказати. Всі наведені документи засвідчують певну систему фіксації судочинства та принаймні позірну бюрократичну точність; можливо, це наслідки формально засуджених «перегинів» «Великого терору» 1937–38 років. Тоді, в ті два роки, за політичними звинуваченнями були заарештовані понад 1 мільйон 700 тисяч людей і держава щодня вбивала в середньому тисячу своїх громадян. Але «Великий терор» – лише пік безперервного, по суті, процесу, що тривав усі сімдесят років режиму. Тож насправді належний облік був справою нереальною, натомість ніяк не могло обійтися без якихось паліативів, аналогічних до «квазісудових інстанцій» під час того ж таки «Великого терору» (ОСО, «трійки», «двійки» тощо). Радянська бюрократична система, тим більше в цій «делікатній» сфері, начебто передбачала точність і суворий контроль, але насправді, як і вся Система в цілому, вельми тяжіла до халтури, «показухи», окозамилування.

У кожному разі, вказаний у довідці населений пункт достеменно існував, підтвердження містить, наприклад, «Книга памяти Белгородской области»: на хуторі Бутирки Уразовського району Курської області народився один із репресованих у 1937 р. селян-колгоспників, Ємельян Гладков; там-таки й прожив свої 47 років, там був заарештований за тією ж статтею 54-10... У кожному разі, ті Бутирки теж розташовані недалеко від Старого Салтова. А частина території нинішньої Білгородської області входила тоді до складу Курської.

Первісно слідча справа В. Свідзінського складалася саме з описаних тут документів; 29 січня 1942 року вже згадуваний оперуповноважений Н. Васильєв зазначив на третій сторінці обкладинки, що в справі «прошито й пронумеровано дев'ять пів-аркушів («п/листов»)).

Однак у шістдесяті роки, під час кампанії реабілітації колишніх репресованих, слідча справа поета дещо поповнилася. Тут з'явилися виписки з протоколів допитів свідків; такі свідчення відігравали роль чи то підстави для реабілітації, чи то додаткової мотивації. Письменників Наталю Забілу та Володимира Владка допитували 6 березня 1964 р. одразу по двох справах: В.

Свідзінського та вже згадуваного тут А. Введенського. Оригінали свідчень Н. Забіли та В. Владка якраз і знаходяться у справі Введенського; обоє заперечують те, що свого часу інкримінувалося поетові: «Ніяких ворожих антирадянських висловлювань з його (В. Свідзінського – Е. С.) боку я не чула ні особисто, ні за відгуками про нього інших наших товаришів-письменників» (Забіла); «Ніяких фактів ворожої діяльності з боку Свідзінського я не знаю» (Владко).

Натомість третій протокол у справі Свідзінського представлений в оригіналі: пенсіонерку Валентину Сергіївну Цимбал, 1909 року народження, розпитували тільки про Свідзінського, котрого вона знала як доброго знайомого її чоловіка, журналіста (на той час минуло вже 10 років як він помер). Вона так само запевнила, що ніколи не чула ні від самого Свідзінського, ні від інших людей, що знали його, про його «антирадянські висловлювання проти заходів партії та уряду»: знала його як «радянську людину, патріотично налаштовану». Посвідчила також, що арешт його, про який довідалася від Мирослави, був для неї несподіваністю, що поет «провадив скромний спосіб життя». Останнє у світлі того, що знаємо про ті обставини сьогодні, слід розуміти як життя у безпросвітних злиднях.

Допитові цих свідків передували ще деякі акції: у справі є довідка з Державного архіву Хмельницької області від 11 грудня 1963 р., де під грифом «Секретно» сповіщається на запит слідчого відділу УКГБ по Харківській області, що «документальними матеріалами про службу при Петлюрі на Свідзінського Володимира Єфимовича архів не володіє». Рекомендацією звернутися в цій справі також до Центрального державного архіву Жовтневої революції та соцбудівництва міста Харків начебто, як побачимо, скористалися, однак документального підтвердження немає. Натомість зажадали від Книжкової палати УРСР бібліографічні дані про твори А. І. Введенського та В. Є. Свідзінського; примірник довідки з Книжкової палати також є у справі, він містить цінні відомості про деякі довоєнні видання і навіть про їхні тиражі. Вражаючі тиражі, як на сьогоднішні наші мірки: дитячі книжки вже й тоді опального Введенського виходили двадцятитисячними накладами, перекладена

Свідзінським «Повість про те, як один мужик двох генералів прогодував» Салтикова-Щедріна мала наклад 27 тисяч, а його ж переклад Пушкінової «Русалки» в рік широко відзначеного століття загибелі Пушкіна вийшов тиражем 50 тисяч.

Наслідком усієї суми означених спільних зусиль працівників держбезпеки («розгляд архівної справи та матеріалів перевірки») стала *ПОСТАНОВА (Про припинення карної справи)* від 28 березня 1964 р. В цій постанові, і це, напевно, найважливіше, визнано, що «якихось доказів у здійсненні Свідзінським вказаного злочину (себто всього того, що йому інкримінувалося. – *Е. С.*) у справі немає. Свідків не допитувано» (останнє, щоправда, дивно: а як же протоколи допитів Н. Забіли, В. Владка та В. С. Цимбал, здійснені на початку того ж таки березня?); а також, що «компрометуючих матеріалів на Свідзінського В. Є.» у Харківському та Київському КДБ, як і в архівах Харкова, Києва та Хмельницького, немає.

Отже, на підставі всього зазначеного майор Шуліка, що вів цю справу, «ПОСТАНОВИВ: Подальше провадження по карній справі № 07993... припинити за п. 2 ст. 6 КПК (Карно-процесуальний кодекс – *Е. С.*) УРСР... Архівну карну справу... здати на зберігання». Тут варто пояснити, що п. 2 ст. 6 КПК саме й означає «за відсутністю складу злочину». Начальник слідчого відділу підполковник Самаркін своїм підписом висловив із цим цілковиту згоду. Тож 10 квітня 1964 р., через 23 роки після арешту поета, Мирослава Свідзінська розписалася в одержанні Довідки про все це: і про припинення справи, і про відсутність складу злочину. Але слова «реабілітація» в цій довідці ще немає. Воно, те слово, щоправда, є в постанові Президії Спілки письменників України про «поновлення у правах членів Спілки письменників». Постанова датована червнем того ж таки 1964 р., згідно з нею нащадкам реабілітованих Літфонд навіть виплачував одноразову допомогу в сумі 600 крб. Проте прізвища Свідзінського в тій постанові, на жаль, ще не було. Мало минути ще майже стільки ж часу: 21 рік. «Довідка про реабілітацію» датована 28 серпня 1995 р.; її доньці поета вже просто надіслали поштою. Ця довідка докладніша за попередню, після відомостей про арешт сповіщається, що «У зв'язку з

обстановкою воєнного часу Свідзінський В. Є. етапований углиб країни і загинув при пожежі 18. 10. 1941 р.». Далі вже відоме нам про припинення справи тощо. І фінальний акорд, те головне, на що знадобилося мало не півстоліття часу і що було нарешті визнано вже в іншій державі: «Свідзінський Володимир Єфимович реабілітований». Саме цим документом і завершується слідча справа поета, котра у свій спосіб і своєю мовою переповідає його долю, водночас набуваючи й «параболічного» змісту як оповідь про долю цілої літератури і навіть цілої культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Викторов Б. Александр Введенский и мир, или «Плечо надо связывать с четыре». Для младших школьников. – Х., 2009.
2. Кісельова Л. О. Семантична мова фольклорної традиції в поезії М. Ключова та В. Свідзінського // Магістеріум. Вип. 29. Літературознавчі студії. НаУКМА. – 2007.
3. Кісельова Л. О. Про один загадковий вірш В. Свідзінського та контексти його розуміння // НаУКМА. Наукові записки. Т. 72. – К., 2007.
4. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. Вип. 13. – Кам'янець-Подільський, 2006.
5. Свідзінський В. Твори: У 2 т. / Вид. підгот. Е. Соловей. – Т. 1, 2. – К., 2004.
6. Шевельов Ю. (Юрій Шерех). Я – мене – мені... (і докруги). Т. І. В Україні. – Х. – Нью-Йорк, 2001.
7. Чубайс І. Велика Вітчизняна: Коли ми позбудемося хибних міфів? // Дзеркало тижня. – 2008, № 23.
8. Шаповал Ю. Доля як історія. – К.: Генеза, 2006.